

List iz dnevnika

Ferdo Kozak

Hud večer iz moje mladosti mi je v teh dneh vstal v spominu. Večer, ko sem poln groze, s široko odprtimi očmi poslušal očeta, ki je prebiral družini knjigo o neizogibnem bližnjem koncu sveta. Ko sem potem sredi noči, z mrzlim znojem oblit, trepetal pod odejo, mi je mučilo mlado dušo dvoje zelo izrazitih občutkov: temna bridkost in neizrekljiva žalost za nečem zelo lepim in meni, otroku, zelo dragim.

Ta bolečina je čestokrat neprijazen gost žive ljubezni do življenja, ljubezni do vsega, s čimer smo povezani s slehernim utripom svojega srca.

V naših dneh kljuje v tolikernih srcih in skozi zmešnjavo pojmov, nagnenj in premišljevanj se vedno glasneje uveljavlja skeptični glas Ivana Karamazova: V Evropo se odpeljem, čeprav vem, da se odpeljem na pokopališče... Dragi mrtveci so tam pokopani, vsak kamen nad njimi govori o vročem, minulem življenju, o strastni veri v izvršena dejanja, v svojo resnico, v svoj boj in spoznanje... v mojem srcu pa je sveto prepričanje, da je vse to davno že pokopališče in v nobenem primeru več kot to...

Sanje ponosnega duha o redu na zemlji, ki mu bo njegovo spoznanje osnova, tolike osebne in množične žrtve za poveljani obraz evropskega človeka — vse samo tih, pozabljen grob? Izpovedi o zemeljski resnici in lepoti, ki so se užgale v srcih nekdanjih barbarov ob sončnih stvaritvah antičnih mojstrov — le pusto, žalostno pokopališče?

Danes, trdi Spengler, se dramijo zopet Cezarjeve legije, kruta slava rimskega cesarstva si zopet utira pot po Evropi. Poraja da se nov človek, ki ne bo poznal ne usmiljenja s slabimi ne enakosti, ki mu bo vojna načelo in ki bo zmagoval samo z orožjem. Danes se zopet vzgajajo tisti živci, ki so nekoč s smehljajem prenesli pogled na človeška telesa, katera so trgale zverine; danes se iz sramote, ki je vanjo pahnila človeštvo civilizacija, dviga krepki, neusmiljeni barbar. V smislu teh razgledov gremo torej oblikovanju novih družbenih enot nasproti. To bodo baje družbe, kjer bodo vsi ljudje izpremenjeni v neke vrste odvisne delavce, v napol tlačane, katerih vsak bo moral trdo delati in nositi puško; to bodo nekake moderne horde, podobne onim, ki so jih svoje čase ustvarili Mongoli in ki jim bodo načelovali moderni Džingiskani. XX. stoletje bo stoletje preporeda vojaških čednosti. Obramba pravic, svobode, demokracije, to da so gesla, ki vodijo le v poraz.

Torej je krenil razvoj v bistveno drugo smer kot doslej? Os, ki se je svet zdaj zavrtel okrog nje, ni več evangelij o človeškem dostojanstvu in njegovi

resnici, pač pa evangelij oblasti, moči in nasilja. Vsaj taka je vera, ki vznikna vseokrog nas. Misel na prelivanje krvi postaja bistveno načelo za ureditev občestvenega sožitja. Toda naj prisluškujemo mi, ki nam je kot narodu poteklo življenje iz čisto drugih virov, tem načelom kot nerazumljivi „tuji učednosti“, se vendar ne morem otresti občutka, da so jedke misli modernih Ivanov Karamazovih v nekem prav določenem smislu če že ne utemeljene, pa vsaj v njih potrlosti upravičene.

Kadar koli se srečam z njimi, pomislim na tiste dni, ko se je končala svetovna vojna. Kakšen vihar radosti je takrat šel skozi naša srca! Ponižani, umazani s krvjo in blatom strelskih jarkov, z grenkim okusom smrti v ustih in srcih smo srečni prisluškovali geslom o svobodi, o bratstvu med narodi, o zmagi dolgo let ob tla tiščane resnice. Za nas so pomenile te besede življenje, resnično, svobodno, radostno življenje! Bile so hkrati vera množic, neprecenljiva moralna moč, ki bi bila politikom krepka opora pri ustvarjanju tistega redu med narodi, katerega so gesla obljubljala. Zdelo se je, da se bo poslej res pričela graditi na resnicah novega veka živa oblika družbe. Z grenkobo pa moramo priznati, da so gesla ostala prazne besede. Svet je obsedel „materializem sitih“. Anarhični kapitalizem je demoraliziral evropske množice in s trdo roko zaloputnil vrata v možnost srečnejšega razvoja. V težki atmosferi zastoja in reakcije, ki je sledila na to, se je razkrajala Resnica in skotila Sila.

Tako je bila povojna demokracija pahnjena v obrambo. To so vzroki, da je danes duh po Evropi kakor jadro brez vetra; vzroki, zakaj odmevajo nekdanja gesla brez moči med nami in ne morejo oživiti ne radosti borbe ne zaupanja. Toda zdaj ni čas za brezplodna razmišljanja o krivdi. Iluzije so razbite in pred vsem svetom stoji odločilno vprašanje: ali bo sodobni Evropec, ali bomo mi vsi v stiski, ki je prišla nad nas, dovolj močni, da bomo utrli pot ideji, ki bo prerodila demoralizirane množice, ali pa nas čaka nov krvav pekel, strašna kazen za grehe povojnih rodov.

Zdi se, kot bi bili danes vsi skupaj podobni otroku, ki ga je v dno duše pretresla beseda o bližnjem koncu sveta. Otrpnili smo v grozi in gesla, ki jih dandanes ponavljamo le kot spomin na nekdanje čase, so polna žalosti za nečem zelo lepim in nam zelo dragim. Toda ta bolečina bo ostala jalova, dokler se bomo vdajali jedkemu umovanju o evropskem pokopališču in pozabljenih grobovih. Oblike starega sveta se razkrajajo, sleherno oziranje nazaj je le znamenje nemoči. Zamajali smo se v intenzivnosti življenjske volje in prepadi apatije in brezčutne razumskosti so razbili občestvo. Danes smo potrebni drzne ustvarjajoče misli, ki nas bo povezala z navzgor stremečim, zdravim življenjskim instinktom, davečim se doslej v teminah. Kajti oboroževanje do zob prav za prav ni tako bistveno, kakor pa strastni patos ideje; ta in edino le ta je sposoben velike discipline in velikih žrtev.